

Др Свен Кутнер
Универзитетска библиотека Минхен
sven.kuttner@ub.uni-muenchen.de

УДК 025.6:09]:027.7(430)

Проблеми коришћења фонда старих књига

Анкета у Универзитетској библиотеци Минхен и њени резултати

Сажетак

Рад се бави проблемом коришћења старих књига на Одељењу старе књиге Универзитетске библиотеке Минхен. Решење је пронађено у одговорима корисника на анкету коју је спровела Библиотека у периоду од јула 2006. до априла 2008. године.

Кључне речи:

стара и ретка књига, Универзитетска библиотека Минхен, анкета корисника

Одељење старе књиге располаже фондом старих књига Универзитетске библиотеке Минхен, који је други по величини у покрајини Баварској. Драгоцено културно добро најстаријег баварског универзитета, основаног крајем 15. века, обухвата:

- 3.200 рукописа,
- 170 колекција из заоставштине,
- преко 3.500 инкунабула,
- око 400.000 публикација штампаних до 1900. године,
- око 11.000 томова ретких издања,
- збирке exlibris летака

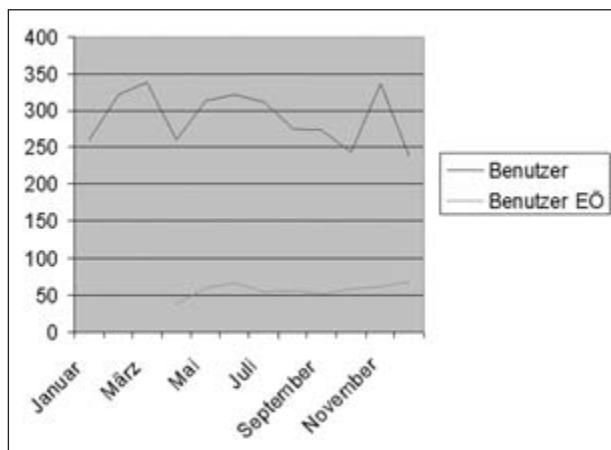
Од јануара 2006. године, Универзитетска библиотека Минхен поседује читаоницу на Одељењу старе књиге величине 160 квадратних метара, на другом спрату централне зграде Универзитетске библиотеке. Фонд старих књига налази се у „Малој читаоници“ (део опште читаонице) који је до 2005. године био раздвојен на рукописе, ретка издања, колекције из заоставштине и на књиге штампане до 1850. године. Просторија која се налази под видео-надзором опремљена је са 18 читалачких места и 4 места за рад са апаратима за читање микро-форми и компјутерима. Да би се обезбедила заштита драгоцених публикација, у читаоници Одељења старе књиге инсталирана је обимна безбедносна техника која потенцијалне ризике редукује на минимум. Помоћна средства: подупирачи за књиге и

памучне рукавице, као и обавезна употреба графитних оловака, спадају у уобичајене услове коришћења фонда старих књига у читаоници Одељења. Репродукције сме да израђује само персонал библиотеке и то уз примену технике која спречава било какво оштећење публикација. Велики део приручне библиотеке Одељења старе књиге налази се у слободном приступу, и садржи преко 5.000 књига из библиологије и палеографије, као и из науке о изворима средњег века и раног новог доба.

Читаоница Одељења старе књиге
Универзитетске библиотеке Минхен

Пребацивањем старе и нефлексибилне систематизације приручне библиотеке на регензбуршку класификацију и померањем временске границе за коришћење фонда старих књига објављених до 1908. године, читаоница Одељења старе књиге прешла је на рутински начин рада. Радно време је, од средине априла 2007. године, продужено за 14 сати. Надзор за проширено време коришћења преузели су студенти који су изабрани према строгим критеријумима и завршили обимну обуку. Године 2007, просечно 291 корисник је месечно посетио читаоницу Одељења, а дневни просек је 15 корисника. Продужено радно време је просечно користило 57 корисника месечно, а дневно 3 корисника. У поређењу са 2006. годином, када је читаоница отворена, циркулација је повећана за отприлике једну трећину. Постојећи простор, упркос значајном интензивирању коришћења, још увек је довољан.

Трошкови коришћења публикација у читаоници Одељења старе књиге (EO = продужено радно време)

Уз све позитивне реакције на које је читаоница Одељења наилазила и наилази код корисника фонда старих књига Универзитетске библиотеке Минхен, она од свог настанка има једну ману која до сада није уклоњена: неискоришћене поруџбине износиле су просечно 30% у периоду истраживања (јул 2006 – април 2008). То значи да свака трећа књига која је била наручена у читаоници Одељења старе књиге, није била преузета. Суштина проблема неупотребљених поруџбина је већ дуже време позната у многим библиотекама. Њиме се бавио Петер те Бекхорст 1992. године, у својој студији расположивости у Универзитетској библиотеци Минстер, карактеришући га као „ирирационално понашање корисника“¹, чије узроке ипак није могао да утврди.

У односу на масовно коришћење публикација у референсним библиотекама једног од највећих двослојних библиотекарских система Савезне републике Немачке, са скоро седам милиона томова, овој проблематици коришћења фонда старих књига се може приписати маргинални, или чак ефемерни карактер, али први утисак вара. Трошкови по нарученој књизи, која из различитих разлога не стиже до корисника, у фонду старих књига у Универзитетској библиотеци Минхен нису безначајни и износе од 27 до 44€. У овај прорачун улазе и издаци од 0,30€/км за возњу до магацина Планег цу Бухе, где се налази више од пола фонда старих књига Универзитетске библиотеке Минхен. За одлазак и повратак кроз центар Минхена треба прећи 32 километра. Неискоришћене поруџбине из фонда старих књига изазвале су 2007. године, према обазривим прорачунима, трошкове у висини од 7.000€. Поређења ради, ова свота одговара отприлике једној трећини буџета који је је Универзитетска библиотека Минхен у истом временском периоду потрошила за рестаурацију оштећених објеката у фонду старих књига. Поред питања трошкова, и транспорт књига аутомобилом – чак и уз све заштитне мере које Универзитетска библиотека предузима против потенцијалних ризика од оштећења – представља за њих оптерећење само по себи, а у случају неискоришћене поруџбине, колико је неугодно, толико је непотребно.²

Месечан егитивнак отаупр оцента: 2006 – 2008.

Да би било у стању да боље процени узроке високе негативне квоте, Одељење старе књиге спровело је, од средине фебруара, до краја априла 2008. године, анкету корисника који нису преузели поруџбине у читаоници Одељења.³ Одјек је био изненађујуће добар: од 200 упитника послатих e-mailom, попуњено је и враћено 46%. Тиме је скоро сваки други корисник реаговао на анкету.

Једна трећина испитаника је навела да је тек након процедуре наручивања у ОПАС-у приметила да стара књига не може да се изнесе из читаонице, а нису намеравали да тамо бораве (одговор а).

Три процента корисника су навели да су погрешили приликом наручивања у ОПАС-у. Овај мали број корисника је заправо хтео да наручи друга дела, али нису сторнирали своју већ извршену поруџбину (одговор б).

Највећа група корисника (40%), као разлог за одустајање навела је да јој дела наручена у читаоници Одељења старе књиге више нису била потребна за

¹ Peter te Boekhorst, „Methoden der Leistungsmessung in Bibliotheken. Die Durchführung einer verfügbarkeitsstudie and der UB Münster“, *Bibliothek: Forschung und Praxis* 16 (1992): 161. Упореди такође: Gisela Ewert и Walther Umstätter, *Lehrbuch der Bibliotheksverwaltung* (Stuttgart, 1997), 113.

² Упореди Ulrike Hähner, „Schadenprävention im Bibliotheksalltag“, *Bibliothekspraxis* 37 (2006): 113-115.

³ Управнику читаонице Одељења старе књиге, господину Бернду Ниблингу, искрено захваљујем на практичној реализацији анкете корисника и на многим подстицајима.

рад. Додатна објашњења су указала на то да су корисници били заинтересовани за та дела, али да су ипак одустали од њиховог коришћења. Наружбине су извршене због навођења или проширења литературе за радове (одговор ц).

Једва осам процената испитаника је желело да искористи наручену литературу, али то нису могли у оквиру важећег радног времена, па су одлучили да одустану (одговор д).

Прилично хетерогена група од 16,5% испитаника навела је друге разлоге који су их спречили да користе наружбине у читаоници Одељења старе књиге (друга објашњења). Они су били разумљиви и оправдани. Наводили су: болест, селидбу у Минхену, одсељење из Минхена, боравак у иностранству, или дуже службено путовање. Четири процента испитаника је навело да су жељено дело истовремено наручили и у Баварској државној библиотеци на другој страни улице Лудвиг. Једна особа је навела: „Условима коришћења у читаоници Одељења старе књиге сам заправо веома задовољан (веома љубазан персонал, анатомски прилагођени подупирачи за књиге, утичнице за лаптоп, тишина...)!!! Мада комфор у Државној библиотеци није тако високог нивоа, књигу, коју у читаоници Одељења старе књиге нисам користио, у Државној библиотеци сам могао раније да прегледам и да је копирам лично и за мање новца. То је разлог зашто из Државне библиотеке више нисам прешао у читаоницу Одељења старе књиге.“ Не мање отворено изразила се једна друга особа: „Пронашао сам друго издање књиге у Државној библиотеци (sic!), а пошто тамо (sic!) књиге могу сам да скенирам, и то одмах и за мање новца, било ми је драже да одем тамо.“

Дискусија о могућим последицама мишљења изражених у анкети изнедрила је следеће резултате у Одељењу:

1. Продужено радно време

Поновно продужавање радног времена није било препоручљиво. Позитивни резултати продуженог радног времена од априла 2007. године, када је коришћење грађе у питању, при детаљнијем посматрању су варљиви. 24 од укупно 158 дана са продуженим радним временом показали су се, 2007. године, као „нулти бројеви“, јер тих дана нико није користио публикације. 42,4% продуженог радног времена искористила је групација од једне до две особе. 3-5 и преко 5 корисника користио је 28,5% тј. 13,9% продуженог радног времена. Ових 13,9% није потпуно валидно, пошто су убројани и „гостујући“ корисници, који су читаоницу Одељења старе књиге користили јер је Општа читаоница Универзитетске библиотеке Минхен због реновирања била привремено затворена.

Ново продужење радног времена се, на основу скромног интересовања при тачнијем проучавању броја корисника, није чинило сврсисходним. Пове-

ћање броја коришћених публикација у продуженом радном времену 2008. године изгледа да се приказивало тенденциозно. Интересовање ипак не оправдава толико велике трошкове.

2. OPAC

Пре завршетка процедуре наручивања у електронском каталогу, убудуће би требало да се појави још једна јасна напомена да изабрани медијум стоји на располагању само за коришћење у читаоници Одељења старе књиге. Те напомене је било и до сада, али према резултатима анкете, чини се да није била довољно јасно истакнута, пошто је једна трећина испитаника неискоришћену поруџбину објаснила тиме да је тек након процедуре наручивања у OPAC-у схватила да се публикације користе искључиво у читаоници. Надаље, желимо да интензивирамо упућивање корисника на могућност сторнирања наруџбине; пошто је ова жеља много пута изражена у анкети.

3. Стандарди квалитета коришћења фонда старих књига

Одељење старе књиге Универзитетске библиотеке Минхен не жели да изврши никакве промене у односу на високе стандарде квалитета коришћења фонда старих књига, иако се то на другим местима посматра мало флексибилније. Правило остаје: нема могућности да корисник сам израђује копије дела или њихових делова када је у питању целокупни фонд старих књига Универзитетске библиотеке Минхен објављених до 1908. године, а одређених ретких књига и касније. То такође важи за позајмљивања из фонда старих књига других библиотека која се припремају за коришћење у читаоници Одељења старе књиге. Сопствени дигитални снимци, на пример мобилним телефонима, нису дозвољени. У читаоници Одељења корисници могу да наручују копије лично или писменим путем, тј. путем e-maila. Ово ограничење коришћења, које служи заштити културног предања, није увек било лако примењивати. Нису сви корисници за то показивали разумевање, повремено је било и жестоких расправа. И са колегиницама и колегама унутар институције је било речи о високом нивоу заштите културних добара приликом коришћења фонда старих књига.

Сертификат фонда старих књига, који је 1. фебруара 2008. године уведен у Савезу библиотека Баварске, ојачао је наш став: Каталог критеријума наводи обавезујуће услове коришћења, који су се у читаоници Одељења старе књиге Универзитетске библиотеке Минхен подразумевали од самог почетка, а међу њима је и поштовање забране копирања за кориснике.⁴

⁴ Савез библиотека Баварске, Сертификат фонда старих књига, <http://www.bib-bvb.de/altbestandszertifikat/index.htm> (преузето 26. 5. 2008).

4. Неискоришћене поруџбине као хронично стање

Чини се да ће Одељење старе књиге, због масовне посете корисника високошколског профила, која карактерише Лудвиг-Максимилијан-Универзитет, морати и даље да живи са високим бројем неискоришћених поруџбина. Корисници студенти, који своје семинарске и завршне радове често морају да заврше у кратком временском року, одустаће од посете читаоници Одељења уколико се радови прихвате и без коришћења оригиналних издања. Многи одговори упућују на то да ограничени временски рокови, а са тиме повезана и методика рада са примарном и секундарном литературом, могу да се квалификују као један од главних узрока одустајања од коришћења. То важи чак и за кандидате за докторске испите, који на ЛМУ само у утврђеним терминима могу да предају своје дисертације, како су се жалили неки од учесника анкете.

У том смислу не би требало стварати даље препреке, које се огледају у наметању новчаних накнада за наруџбине из фонда старих књига, а које би се, приликом враћања публикације, на лицу места вратиле кориснику. Ниво ограничења коришћења фонда старих књига је, према нашем искуству, код студената у нижим семестрима још релативно висок; његово појачавање таквим мерама би свакако било контрапродуктивно. Коришћење читаонице Одељења старе књиге би у крат-

ком временском периоду вероватно било драматично смањено, штета би вероватно била непоправљива, а статус читаонице у области услужних делатности Универзитетске библиотеке Минхен трајно угрожен.

Крајњи резултат анкете је позитиван. Често обимна објашњења и примедбе испитаних корисника, који су читаоници Одељења старе књиге скоро без изузетка упућивали похвале и признања, показала су да су свесни ове проблематике. Остаје да се види да ли ће из тога заиста произићи трајне консеквенце у односу на наручивање и коришћење публикација. Са друге стране, и Одељење старе књиге профитирало је од одговора и подстицаја, јер су раније нејасни мотиви за неискоришћене поруџбине добили објашњења. Тако је једна особа написала у свом одговору: „Веома ми је непријатно што у последње време нисам користила наруџбине у читаоници Одељења старе књиге. Разлог томе је моја некоординираност у коришћењу четири библиотеке. Ваш mail ми је дао импулс да убудуће боље организујем своје посете библиотекама. Желим да се извиним за напоре уложене у припремање наручене литературе. Веома сам задовољна услугом Универзитетске библиотеке – радним временом, персоналом, избором књига итд!!!“ Тако би на крају све стране требало да буду задовољне; шта се још може очекивати од мале анкете корисника?

Превела : Мерал Тарар Тутуш

Abstract

This paper deals with problem of using old books in the Department of Old Books in the University Library of Munich. The solution was found through the answers in user survey until July 2006 till April 2008.

Key words:

old and rare book, University Library of Munich, user survey

Zusammenfassung

Die Arbeit behandelt die Problematik der Altbestandsbenutzung in der Abteilung Altes Buch an der Universitätsbibliothek München. Eine Lösung wurde in den Antworten der Benutzer im Rahmen einer Umfrage gefunden, die von der Bibliothek im Zeitraum vom 2006 bis April 2008 durchgeführt wurde.

Key words:

Alte und seltene Bücher, Universitätsbibliothek München, Befragung der Benutzer

ЛИТЕРАТУРА

1. Boekhorst, Peter te. „Methoden der Leistungsmessung in Bibliotheken. Die Durchführung einer Verfügbarkeitsstudie an der UB Münster“. *Bibliothek: Forschung und Praxis* 16 (1992): 161.
2. Ewert, Gisela и Walther Umstätter. *Lehrbuch der Bibliotheksverwaltung*. Stuttgart, 1997.
3. Hähner, Ulrike. „Schadenprävention im Bibliotheksalldag“. *Bibliothekspraxis* 37 (2006): 113-115.
4. Савез библиотека Баварске. *Сертификат фонда старих књига*. <http://www.bib-bvb.de/altbestandszertifikat/index.htm> (преузето 26. 5. 2008).